

L'eclosió desigual de la premsa en català

Jaume Guillamet

El balanç quantitatiu de la primera època històrica de la premsa en llengua catalana dóna el resultat de 475 periòdics repartits entre 67 poblacions de Catalunya, València, les illes de Mallorca i Menorca i algunes ciutats fora del domini lingüístic català. Aquest resultat engloba realitats molt diferents, ja que el gros d'aquesta producció correspon a Catalunya, que suma 337 periòdics a 44 poblacions, amb la ciutat de Barcelona, que en suma 193. A València es compten 99 periòdics a 14 poblacions, i 63 són de la capital. Les Illes Balears, sense comptar Eivissa, sumen 26 periòdics a 3 poblacions i 21 són a la ciutat de Palma. Hi ha també 13 periòdics a 6 poblacions de fora del domini lingüístic català: a la capital d'Espanya i a la colònia de Cuba, a l'Argentina, als Estats Units i a l'Uruguai.

Durant el segle XIX, que és el període estudiat en aquest primer volum del *Catàleg històric general de la premsa en català* —amb el pròleg de les dues gasetes traduïdes del francès a Barcelona, el 1641—, no hi ha encara premsa en català a la resta de territoris del domini lingüístic: ni al departament francès dels Pirineus Orientals —conegut llavors com a *Rosselló*—, ni al Principat d'Andorra, ni a la ciutat italiana de l'Alguer. Però ja se n'apunta l'existència en algunes ciutats d'Espanya i Amèrica.

Les diferències entre Catalunya, València i les Illes Balears no es limiten al nombre de periòdics i poblacions en què es publiquen; tenen a veure també amb el ritme i la intensitat dels processos, la tipologia de les publicacions i el seu paper en el sistema general de premsa que s'està formant en cada territori. Hi ha encara altres factors dels quals resulten tres processos particularment diferents, com s'analitza en els articles dedicats a cada un d'ells. A més de les diferències demogràfiques naturals, és important considerar els ritmes diferents en l'aparició general de periòdics en la llengua castellana oficial, i també en el desplegament de les forces polítiques —sobretot republicanes— i dels moviments culturals

l·ligats a la Renaixença literària, que impulsen el naixement de la premsa en català.

El moment decisiu és el que correspon a l'inici de la publicació continuada de periòdics i això no es produeix fins entrada la segona meitat del segle XIX, amb un lapse de quinze anys entre les dates de 1860 per a València, 1865 per a Catalunya i 1879 per a Mallorca. En tots tres casos, hi ha precedents durant la guerra contra Napoleó —1810 a Barcelona i Girona, 1812 i 1814 a Palma i Maó i 1813 a València— que ja presenten diferències significatives. El català s'usa en el diari i el setmanari oficials de les capitals catalanes de l'ocupació francesa, mentre que els quatre periòdics balears són fulls de combat absolutista i l'únic valencià és liberal. Hi ha una inserció diferent dels primers periòdics en català en el corrent principal de sorgiment de la premsa a cada territori que anticipa el sentit de la seva evolució.

Trenta-un anys després, el 1841, el 1843 i el 1844, els intents següents a Barcelona anticipen les modalitats de periòdics populars i revistes literàries que sorgiran definitivament a partir de 1865, amb un segon buit de vint-i-un anys. A Palma i a València, en canvi, el Trienni Constitucional és ocasió de periòdics nous en català, tots ells liberals. El *Senmanari Constitucional Polític y Mercantil de Mallorca* (1820-1822) és el primer de llarga durada i arriba a cobrir quasi tot el període, amb el seu continuador *Es Deixondidor* (1822-1823). El buit posterior durarà fins a 1872 a Palma, quasi cinquanta anys, mentre que Maó coneix un sol full republicà durant el Sexenni Democràtic, el 1869. Amb un sol periòdic durant el Sexenni, l'ús del català va lligat a València al periòdic liberal avançat *El Mole*, que surt l'any constitucional de 1837 i té fins a cinc etapes, la darrera el 1870. El to popular dels periòdics valencians a partir d'aquest any s'accentua amb els òrgans carlistes sorgits abans i després de la tercera guerra carlista de 1873-1876.

La publicació continuada de periòdics en català comença, doncs, el 1860 a València, el 1865 a Catalunya i el 1879 a Mallorca. En conjunt, entre 1866 i 1876, es publiquen entre quatre i disset periòdics l'any, dels quals entre quatre i tretze són a Catalunya. Malgrat el final del Sexenni Democràtic i l'inici de la Restauració borbònica, el 1875, el nombre de periòdics no deixa d'augmentar de manera potent. Només en tres anys, entre 1877 i 1879, es passa a vint-i-un i trenta periòdics l'any —16 i 26 a Catalunya— i entre 1880 i 1898, els darrers anys del segle i del període estudiat, aquest nombre oscil·la segons els anys entre trenta-dos i cinquanta-nou —entre vint-i-quatre i cinquanta-un a Catalunya. L'esclat periodístic general que es produeix a Barcelona durant el clima de llibertat del Sexenni, amb els republicans federals com a protagonistes principals, explica també la producció sobtada de periòdics també en català, sobre la qual s'aguanten les xifres anteriors. Són deu l'any 1868 i, malgrat que en els dos següents el nombre baixa a cinc i sis, el 1877 ja n'hi ha catorze, el 1879 n'hi ha dinou, el 1880 n'hi ha vint-i-set i el 1898 s'arriba a la xifra de vint-i-vuit, amb uns registres anuals que ja no baixen de quinze.

Hi ha poques ciutats que presentin una continuïtat o un nombre de periòdics l'any semblants. Amb dues excepcions —Girona, 1810, i Figueres, 1840—, a la majoria de les altres quaranta-dues poblacions catalanes, la premsa en català no comença fins a la dècada de 1870 i següents, de manera força simultània a la castellana. Reus és el cas més destacat, amb una continuïtat que arrenca el 1885 i una oscil·lació de dos a cinc periòdics l'any fins a 1898, seguit de Sabadell que arrenca el 1886 amb una oscil·lació d'un a quatre. De 1880 a 1898, Manresa té una o dues publicacions l'any, excepte 1888 i 1889. Altres poblacions tenen la continuïtat d'una sola publicació en els darrers anys del període, com Vic des de 1878, Figueres des de 1887, Vilafranca del Penedès des de 1891 i Olot des de 1890.

En altres poblacions es donen fases temporals de continuïtat: Mataró, amb dos periòdics de 1876 a 1887; Vilanova i la Geltrú amb una oscil·lació d'un a quatre periòdics entre 1879 i 1893, excepte 1880 i 1882; Valls, amb un periòdic entre 1880 i 1887; Sant Martí de Provençals, amb un periòdic entre 1884 i 1892; Terrassa, amb un periòdic entre 1886 i 1897, i Sant Sadurní d'Anoia, amb un periòdic entre 1888 i 1895. Entre 1880 i 1898, Girona té fins a deu periòdics, que oscil·len entre un i tres l'any, excepte 1883, 1884 i 1889-1893. Badalona té dos fulls parroquials des de 1891 fins a 1898.

Les vint-i-set comarques de Catalunya on arrenca la premsa en català fins a 1898, sobre un total de quaranta-tres comarques de Catalunya, segons la divisió comarcal oficial actual, són les següents:

(Barcelonès), 5 poblacions i 201 periòdics, dels quals 193 corresponen a Barcelona;

- Maresme, 5 poblacions i 9 periòdics;
- Vallès Occidental, 3 poblacions i 21 periòdics;
- Baix Empordà, 3 poblacions i 5 periòdics;
- Garraf, 2 poblacions i 15 periòdics;
- Bages, 2 poblacions i 12 periòdics;
- Alt Penedès, 2 poblacions i 10 periòdics;
- Alt Empordà, 2 poblacions i 9 periòdics;
- Alt Camp, 2 poblacions i 5 periòdics;
- Baix Camp, 1 població i 16 periòdics;
- Gironès, 1 població i 11 periòdics;
- Anoia, 1 població i 3 periòdics;
- Osona, 1 població i 3 periòdics;
- Segrià, 1 població i 3 periòdics;
- Vallès Oriental, 1 població i 3 periòdics;
- Baix Ebre, 1 població i 2 periòdics;
- Tarragonès, 1 població i 2 periòdics;

Baix Llobregat, 1 població i 1 periòdic;
 Berguedà, 1 població i 1 periòdic;
 Cerdanya, 1 població i 1 periòdic;
 Conca de Barberà, 1 població i 1 periòdic;
 Garrotxa, 1 població i 1 periòdic;
 Pla de l'Estany, 1 població i 1 periòdic;
 Ripollès, 1 població i 1 periòdic;
 Selva, 1 població i 1 periòdic;
 Baix Penedès, 1 població i 1 periòdic.

La força de Barcelona com a centre principal de producció no té comparació amb les capitals dels altres territoris. Des de 1860, a València hi ha una continuïtat no absoluta de periòdics en català —excepte els anys 1867, 1875, 1876, 1878, 1879 i 1881— i el nombre de periòdics l'any és molt variable, amb dos únics pics de nou el 1884 i sis el 1894. A Alacant, no n'apareix cap fins a 1882, però excepte 1883 i 1887, la resta d'anys fins a final de segle el nombre de periòdics l'any oscil·la entre dos i quatre.

Deu comarques valencianes, sobre un total de trenta-tres segons la divisió comarcal no oficial actual, tenen premsa en català abans de 1898:

Plana, amb 3 poblacions i 7 periòdics;
 Marina Alta, amb 2 poblacions i 2 periòdics;
 Horta, amb 1 població i 63 periòdics;
 Alacantí, amb 1 població i 15 periòdics;
 Alcoià, amb 1 població i 2 periòdics;
 Ribera Baixa, amb 1 població i 2 periòdics;
 Valls del Vinalopó, amb 1 població i 2 periòdics;
 Baix Maestrat, amb 1 població i 1 periòdic;
 Baix Vinalopó, amb 1 població i 1 periòdic;
 Costera, amb 1 població i 1 periòdic;
 Ribera Alta, amb 1 població i 1 periòdic.

Amb un nombre curt de periòdics, a Palma, la continuïtat des de 1879 fins a final de segle té una oscil·lació d'un a quatre periòdics l'any, excepte 1888, 1890, 1891, 1894 i 1896. Són dues les illes que tenen premsa en català abans de 1898: Mallorca, amb una població i vint-i-tres periòdics, i Menorca amb dues poblacions —Maó i Ciutadella— i cinc periòdics.

Entre la premsa en català publicada fora del domini lingüístic, la continuïtat més destacada és la de les revistes publicades de 1876 a 1890 a Buenos Aires i de 1874 a 1881 a Nova York. Al continent americà són iniciatives de catalans establerts a l'Argentina, l'Uruguai i els Estats Units, dins de l'emigració produïda en la segona part del segle XIX. Dels tres periòdics sortits a l'Havana, dos corresponen encara al domini espanyol de la colònia, mentre que el tercer és dels primers mesos de

la independència de l'illa caribenya. També són catalans residents els editors de la tercera revista sortida a Madrid, el 1897, mentre que els de les dues anteriors, de 1844 i 1896, són valencians.

En general, la durada dels periòdics és molt breu en aquesta primera època de la premsa en llengua catalana. Sense tenir dades equivalents de la premsa no diària en castellà, és difícil donar-ne una explicació basada en comparacions, però també és breu la vida de la majoria de diaris en castellà, a la vista de les dades conegudes. Dels cent trenta-set publicats a Catalunya entre 1833-1874, només deu van tenir una vida superior a deu anys.⁶

Dels 475 periòdics en llengua catalana que hem catalogat, 332 duren menys d'un any, i fins a un total de 446 van durar-ne menys de deu. Van ser quinze els que sobrepassen els deu anys de publicació i sis els que sobrepassen els vint anys. A Catalunya hi ha també quatre periòdics que sobrepassen els quaranta anys i dos que duren més de seixanta anys. A Mallorca hi ha un sol periòdic que dura més de cinc anys i fora del domini lingüístic català un que passa de deu anys.

A part de les dificultats pròpies de la formació d'un mercat nou per a la premsa en català, la vida curta dels periòdics també té relació amb la inestabilitat política i les limitacions de la llibertat de premsa al llarg del període, que afecten els aspectes polítics i no pas els lingüístics. La majoria dels periòdics polítics tenen poca durada, però també és cert que no és el cas dels dos que duren més de seixanta anys i que tenen la difusió més alta, els setmanaris republicans *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*. Tot i les diferències entre Catalunya, València i Mallorca, l'alta difusió d'aquests setmanaris republicans de política, humor i dibuixos, és paral·lela a la del valencià *El Mole* i del mallorquí *L'Ignorància*. En tot cas, els altres tres periòdics que segueixen en durada, sobrepassant els quaranta anys, s'adrecen a públics especialitzats: *L'Art del Pagès*, des de 1877, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, des de 1891, i *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús*, des de 1893. La vida llarga, més de vint anys, del diari *La Renaixensa* a Barcelona, és indicadora d'una capacitat d'assentament, superior a la de diversos diaris en castellà dels mateixos anys.

L'especialització de la premsa en temes i públics no admet encara una descripció fàcil en cloure's aquest primer gran període històric de la premsa en català. La majoria de periòdics tenen un to informatiu general, en seguir amb més o menys atenció els fets d'actualitat, tenint d'inclinacions polítiques i culturals. La premsa estrictament política i de partit tot just s'apunta, a l'espera de la formació de partits, mentre que és més visible l'orientada principalment a continguts culturals o estrictament humorística. Criden l'atenció les publicacions dedicades a l'agricul-

6. Jaume GUILLAMET (2010), *L'arrencada del periodisme liberal: Política, mercat i llengua a la premsa catalana, 1833-1874*, Vic, Eumo, p. 329-350.

tura, en època de modernització del sector primari, i prenen importància les publicacions religioses, en una època en què s'atenua l'anticlericalisme dominant en decennis anteriors.

L'any 1898, darrer d'aquest primer volum, es publiquen un total de cinquanta-nou periòdics en català. A Catalunya són cinquanta-un, dels quals vint-i-vuit a Barcelona, quatre a Reus, tres a Sabadell, dos a Badalona, a Girona i a Vilafranca del Penedès i un a Berga, Canet de Mar, Figueres, Lleida, Manresa, Mataró, Olot, Palamós, Ripollet, Sant Feliu de Guíxols i Vic. A València són cinc, dels quals dos a Alacant, un a Novelda i dos a València. A les Illes Balears són dos, tots a Palma. El primer de gener de 1899 sortirà al carrer el primer diari polític del catalanisme, *La Veu de Catalunya*, que serà aviat l'òrgan del primer partit polític modern, la Lliga Regionalista. En coincidència amb l'entrada del segle xx, la premsa en català inicia una segona època històrica.